

Kis Katalin

Az Európai Unió kereskedelempolitikája a kelet- és dél-afrikai régióban – A Kelet-afrikai Közösség (EAC) és a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) példáján

The Trade Policy of the European Union in the Eastern and Southern African Region – The Case of East African Community (EAC) and the Southern African Development Community (SADC)

A fejlett országok által biztosított egyoldalú kereskedelmi egyezmények, az észak-dél kereskedelmi kapcsolatok egyik fontos tényezőjét képezik, amit az európai kontinens korán felismert. Európa gyarmatbirodalmi múltja komoly hatást gyakorolt az afrikai országokra, és a gyarmatok függetlenedése után is jelentős maradt az európai jelenlét az afrikai kontinensen. A tanulmány az Európai Unió által a Kelet-afrikai Közösségnek és Dél-afrikai Fejlesztési Közösségnek nyújtott kereskedelmi kedvezmények hatását mutatja be a nemzetközi szakirodalom áttekintése és statisztikai adatok segítségével. Az eredmények szerint a Loméi Egyezmények nem érték el a szegénységcsökkentő és fejlesztési céljukat, viszont növelték az európai piacok relatív fontosságát. A Dél-afrikai Köztársasággal kötött TDCA egyezmény

Kis Katalin, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem és Nemzeti Közzszolgálati Egyetem.

E-mail: katalink@gamma.ttk.pte.hu

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közzszolgálati Egyetem felkérésére készült.

kereskedelemélénkítő hatása is csak átmenetinek bizonyult. A Gazdasági Partnerségi Egyezmények keretében viszont a Kelet-afrikai Közösség és a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség is külön régiót képvisel a partnerek között, amely új lendületet adhat az Európai Unió és a kelet- és dél-afrikai régió közötti kereskedelmi kapcsolatoknak.

Kulcsszavak: ACP-országok, afrikai regionális integrációk, Cotonou-i Megállapodás, Gazdasági Partnerségi Egyezmények, Loméi Egyezmények, TDCA

Non-reciprocal trade agreements provided by the developed countries are important factors in the relations of North-South trade, and this was early recognized by the European continent. Europe has traditionally played a major role in Africa with political, economic and cultural influence, and after the decolonization process, the European presence has remained significant on the African continent. The present paper analyses the impact of trade agreements between the European Union, the East African Community and the Southern African Development Community using international literature review and statistical data. In total, the Lomé Conventions have not achieved their objectives of poverty reduction and development, however they have increased the importance of European markets. The trade stimulative impact of the Trade, Development and Cooperation Agreement with South Africa was temporary. However, in the framework of the Economic Partnership Agreements both the East African Community and the Southern African Development Community represent an independent region, which can spur the trade between the European Union and the Eastern and Southern African regions.

Keywords: ACP countries, African regional integrations, Cotonou Agreement, Economic Partnership Agreements, Lomé Convention, TDCA

Bevezetés

„A kereskedelem segít ösztönözni a gazdasági növekedést és fejlődést, a segítségével már milliók kerültek ki a szegénységből. A Gazdasági Partnerségi Egyezmények a terveink szerint a folytatást jelenthetik.” (Malmström, 2016:7)

A modern regionalizmus kezdete a 19. századig nyúlik vissza, mikor egyes európai országok vámuniót alapítottak és kereskedelmi megállapodást kötöttek Franciaországgal a brit piacra való kilépés reményében. A multilaterális kereskedelmi rendszer a második világháborút követően az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) alapján kapott szabályozási keretet. Az 1950-es és '60-as években számos integrációs kezdeményezés született, de ekkor csak Európában beszélhettünk sikeres regionalizmusról az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Szabadkereskedelmi Egyezmény (EFTA) működésével. Az 1990-es évek közepén a regionalizmus új kereteket öltött, gyorsan terjedve mind a fejlett, mind a fejlődő országokban. (Kang, 2016) A GATT intézményesült utódjaként létrejött Világkereskedelmi Szervezet (WTO) 2016-ban 635 regionális kereskedelmi egyezményt (*Regional Trade Agreements* – RTAs) tartott számon,

amelyből 427 jelenleg is érvényben van. A Mongólia és Japán között 2016 júniusában hatályba lépő RTA következtében már mind a 164 WTO-tagország része legalább egy kereskedelmi egyezménynek. A WTO minden viszonyosságra épülő két- vagy többoldalú kereskedelmi egyezményt az RTA-k csoportjába sorol, köztük a tanulmány középpontjában lévő Európai Uniót, Kelet-afrikai Közösséget és Dél-afrikai Fejlesztési Közösséget is. (WTO, 2017)

Több afrikai illetőségű szervezet (UNECA – Afrikai Gazdasági Bizottság) és fejlesztési program (az Afrikai Unió Új partnerség Afrika fejlesztéséért – NEPAD¹ – programja) hangsúlyozza, hogy az afrikai régió fejlesztésében nagy szerepe lehet az országok közötti kereskedelmi megállapodások megkötésének, mi több regionális integrációk kialakításának. Az integrációhoz való tartozás javíthatja az alkupozíciókat a külső tagokkal szemben, továbbá a belső vámok és kereskedelmi korlátozások lebontása ösztönözheti a belső kereskedelmet, ami az országok külső függését csökkentheti. Ehhez pedig az Európai Unió által biztosított kereskedelmi kedvezmények is hozzájárulhatnak.

A tanulmány az Európai Unió fejlesztéspolitikájáról ad áttekintést, kiemelve a fejlődő afrikai országoknak nyújtott kereskedelmi kedvezményeket. Európa gyarmatbirodalmi múltja komoly hatást gyakorolt az afrikai országokra, és a gyarmatok függetlenedése után is jelentős maradt az európai jelenlét az afrikai kontinensen. Már az 1950-es években megindult az egyoldalú kereskedelmi kedvezmények (Yaoundé, Loméi Egyezmények) biztosítása, amit a Cotonou-i Megállapodás követett. A Gazdasági Partnerségi Egyezmények keretében a Kelet-afrikai Közösség és a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség külön régiót képvisel a partnerek között, és a kereskedelem ösztönzésének az egyik fő eszköze a segélyezés maradt.²

Az Európai Unió fejlesztéspolitikája

A fejlesztési együttműködés az 1992-es Maastrichti Szerződés óta működik közösségi politikaként, céljának tekintve a fenntartható gazdasági fejlődést, a világgazdasági re-integrációt és a szegénység elleni küzdelmet. Ez utóbbi már egyedüli célként szerepel a 2009-es Lisszaboni Szerződésben. (Udvari, 2013) Az Európai Bizottság 2011-ben kiadott egy dokumentumot a fejlesztéspolitika átalakításáról *Increasing the impact of EU Development Policy: an Agenda for Change* címmel. A célok közé a szegénység csökkentése mellett visszakerült a gazdasági növekedés is, sőt a partnerországokban kiemelt szerepet kell kapnia a demokrácia előmozdításának és a jó kormányzás kialakításának is. (Szent-Iványi, 2013)

Európa politikai, gazdasági és kulturális hatást is gyakorolt az afrikai kontinensre, amik a gyarmati korszakból eredeztethetők. A dekolonizációs korszak után az Európával folytatott kereskedelmi kapcsolatok megmaradtak, sőt különböző kereskedelmi

¹ Az Afrikai Unió 2001-ben hozta létre a NEPAD programot, amelynek a fő célja a szegénység felszámolása a fejlett országokból érkező segélyek segítségével. Emellett támogatja a fenntartható növekedést és Afrika integrációját a világgazdaságba, emelve az Afrikába érkező külföldi befektetéseket. (AU, 2014)

² Pásztor (2018) tanulmányában érdekes áttekintést nyújt Peter Bauer munkásságáról, aki azonban mindig is a kereskedelem és nem a segélyezés szerepét emelte ki munkáiban.

kedvezményeket is biztosítottak az afrikai országoknak. (Ebner, 2015) A fejlett országok által biztosított egyoldalú kereskedelmi egyezmények, az észak–dél kereskedelmi kapcsolatok egyik fontos tényezőjét képezik. Az 1960-as években megjelenő egyoldalú egyezmények csökkentették a vámokat, az export ösztönzése, az ipar fejlesztése, ezen keresztül pedig a teljes gazdaság diverzifikálása céljával. Ezek az elemek már a Loméi Egyezményekben is megjelentek, sőt már az 1968-ban megrendezett UNCTAD konferencián szóba kerültek, mi több, megalapozták az Általános Preferencia Rendszer (GSP) későbbi bevezetését. (Persson–Wilhelmsson, 2016)

Udvari (2011) tanulmányát alapul véve, az EU fejlesztéspolitikájának eszközrendszerét két nagy csoportba sorolhatjuk. A pénzügyi eszközök között említhetjük a költségvetési forrásokat, az Európai Beruházási Bank kedvezményes hiteleit, az Európai Fejlesztési Alap támogatásait és a Gazdaságstabilizációs segélyeket (Stabex, Sysmin).³ Jelen tanulmány középpontjában a második csoportba sorolható kereskedelempolitikai eszközök állnak. Illetve ma a kereskedelmi egyezmények mellett a segélyek azok, amelyeket kereskedelmi célok elérésére is alkalmaznak, sőt még mindig ez a támogatási forma teszi ki az Afrikába érkező külső források tetemes hányadát. Ennek egy fajtája a hivatalos fejlesztési támogatás (ODA), amelynek jelentős részét az Európai Unió országait is magukban foglaló DAC-donorok⁴ allokálják. A segélyek fordíthatók szociális és humanitárius célokra, a jó kormányzás kialakítására, továbbá termelői és infrastrukturális beruházásokra. Az ODA-támogatásokon belül az Aid for Trade (AfT) program részleteit 2006-ra határozták meg. A program fő célja, hogy támogassa a legkevésbé fejlett országok exportnövekedését, bekapcsolva őket a multilaterális kereskedelmi rendszerbe. A célok megvalósulásához támogatja a kereskedelmi infrastruktúra és a termelési kapacitások kiépítését, illetve ösztönzi a kereskedelem fejlesztését valamint a vitás ügyek hatékony megoldását. (Udvari–Kis, 2014) Másfelől a donorok érdekei is megjelennek a segélyezésben. Paragi–Szent-Iványi (2006) a kereskedelmi motivációk közül kiemeli az export növelését, a gazdasági pozíció megszerzését, a partnerország hiteltörlesztő képességének megtartását, illetve a lakosság életszínvonalának emelését a piacméret növelésének céljából. A donorok gazdasági motivációját Balázs (2008) mellett Tarrósy (2010) is kiemeli. A déli piacok fejlesztésére azért is szükség van, hogy legyen a fizetőképes kereslet az északi termékek iránt. Ugyanakkor a donoroktól érkező segélyek sokszor nem érnek célt a magas korrupció következtében. (Tarrósy–Suha, 2013) Számos szerző vizsgálta már a nemzetközi segélyezés kereskedelemre gyakorolt hatását, amelyről az 1. táblázat ad rövid összefoglalást. Látható, hogy a segélyezés kereskedelemre gyakorolt hatása az empirikus tanulmányokban sem egyértelmű.

³ Terjedelmi korlátok miatt a pénzügyi eszközökre nem tér ki a jelen tanulmány, részletesen lásd: Aiello (1999) tanulmányát.

⁴ A DAC a nyugati világ legnagyobb donoraikat tömörítő szervezet az OECD-n belül, jelenleg 30 ország a tagja (Udvari et al., 2017). E mellett ma már az úgynevezett feltörekvő donorok (Kína, India, Brazília, Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírségek és Kuvait) is kiemelt szerepet töltenek be a segélyezésben. Lásd Udvari et al. (2017) és Udvari (2014) tanulmányát.

1. táblázat

A nemzetközi segélyek hatása a kereskedelemre a vonatkozó szakirodalmak alapján

Hivatalos Fejlesztési Támogatás/Aid for Trade	
Pozitív hatás	Negatív hatás
VIJIL (2014), CALÍ-TE VELDE (2011), BERRITTELLA-ZHANG (2014), BEARCE et al. (2013), HÜHNE et al. (2014), WAGNER (2003)	BUSSE (2011), HAILU (2011), KIS (2014), UDVARI-KIS (2014), UDVARI (2014)

Forrás: saját szerkesztés

Az EU által nyújtott kereskedelmi egyezmények kedvezményezettjeit három dimenzióban csoportosíthatjuk: 1. az afrikai, karibi és csendes-óceáni (ACP) országoknak nyújtott kedvezmények; 2. a mediterrán országoknak biztosított kedvezmények;⁵ 3. a kedvezmények legszélesebb körét pedig az Általános Preferencia Rendszer (GSP) fedi le, az összes fejlődő országnak nyújtott kedvezménnyel. (Persson-Wilhelmsson, 2016)

A 20. század közepén a nemzetközi kereskedelem alapelveit a GATT alapokmánya határozta meg. Az aláíró országok kötelezettséget vállaltak bizonyos kereskedelem-politikai elvek követésére – így például a legnagyobb kedvezmény elvét⁶ kell alkalmazni minden a szerződéshez csatlakozott állammal szemben. Később a fejlődő országokra vonatkozólag bevezették az Általános Preferencia Rendszert (GSP), amely keretében előnyhöz juthatnak a kereskedelemben, kiemelve magukat a reciprocitás feltétele alól. (Martonyi, 2016; WTO, 2015) A jelenlegi GSP-rendszer három elemet foglal magában (2. táblázat).

⁵ A jelen tanulmány fekete-afrikai fókuszja miatt, részletesen nem tér ki a mediterrán országoknak biztosított kedvezményekre. Részletesen lásd Persson-Wilhelmsson (2016) tanulmányát.

⁶ A szerződő feleknek meg kell adni mindazt a kedvezményt egymásnak, amit már harmadik országoknak megadtak. (WTO, 2015) Ugyanakkor már a GATT alapokmánya meghatározta az elv alóli kivételt (szabadkereskedelmi egyezmények, vámuniók). A két- és többoldalú szabadkereskedelmi megállapodások elterjedése pedig a kivételt tette főszabállyá, míg a regionális integrációk megadták a végső lökést az egyenlő elbánás erodálásának. (Martonyi, 2016)

2. táblázat

Az Általános Preferencia Rendszer keretében biztosított kedvezmények

	GSP (Általános Preferencia Rendszer)	GSP+ (Általános Preferencia Rendszer +)	EBA (Fegyverek kivételével mindent)
Kedvezményezett köre	Alacsony és alsó közepes jövedelmű országok ⁷	Sérülékeny országok	Legkevésbé fejlett országok (LDCs) ⁸
Kedvezményezett országok (ebből fekete-afrikai)	30 (10)	13 (0)	48 (34)
Nyújtott kedvezmények	Átlagosan 66%-os vámkedvezmény	GSP kiterjesztése, szélesebb körű kedvezmények	Teljes adó és vámmentesség a fegyverek kivételével minden termékre

Forrás: European Commission, 2016 alapján saját szerkesztés

Az általános GSP elsődleges célja, hogy a vámtarifák csökkentésén keresztül megkönnyítse a fejlődő országok számára az uniós piacra lépést. (Európai Parlament, 2015) A rendszer a nem érzékeny termékekre teljes vámmentességet nyújt, míg az érzékeny termékekre (mezőgazdasági és halászati termékek, textilárúk) csökkentett vámok vonatkoznak. (Nilsson, 2011) A rendszert 1971-ben vezették be, 176 országra vonatkozólag, és a 2013 végéig érvényben lévő GSP-rendszer 11 országban és térségben az összes vámtételt megközelítőleg 66%-kal csökkentette. Az új GSP+-rendszer a sérülékeny országok számára biztosít vámmentességet, de a vámmentesség feltételeként megköveteli, hogy a kedvezményezettek fogadják el a fenntartható fejlődéshez kapcsolódó 27 nemzetközi megállapodást (alapvető emberi jogi egyezmények, munkajogi megállapodások, környezetvédelemmel kapcsolatos megállapodások). A harmadik eszköz, ami segítheti a fejlődő országokat: a „fegyver kivételével mindent” (EBA) kezdeményezés. Ennek keretén belül a legkevésbé fejlett országok termékeinek – a fegyverek és lőszer kivételével – vámmentes és kontingensek nélküli bejutást biztosítanak (Európai Parlament, 2015). Ez az elem jelenik meg a Cotonou-i Partnerségi Egyezményben is. A GSP jelenti a legrégebbi és legtöbb országra kiterjedő kereskedelmi preferenciát, amelyet az Európai Unió nyújt, azonban ebből főként a latin-amerikai és ázsiai országok tudtak profitálni. (Nilsson, 2011; Udvari, 2013) Ezért az ACP-országokra vonatkozólag külön kedvezményeket vezettek be. Az ACP országcsoport magában foglalja az EU leginkább támogatott kedvezményezettjeit, amelyek között az afrikai kontinens számos országgal képviselteti magát (3. táblázat).

⁷ Világbank besorolása alapján alacsony jövedelmű országok: 0–1025 (USD, 1 főre eső GNI), alsó közepes jövedelmű országok: 1026–4035. (Worldbank, 2016)

⁸ Az ENSZ besorolása alapján, LDC országnak tekintik az alacsony jövedelmű országokat, ahol súlyos strukturális problémák akadályozzák a fejlődést. (UN, 2017)

3. táblázat
Az Európai Unió afrikai országokkal kötött kereskedelmi egyezményei

Egyezmény	Aláírás éve (Hatálybalépés)	Hatályosság vége	Részt vevő afrikai országok
Yaoundé I.	1957 (1963)	1969	Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Közép-Afrikai Köztársaság, Csád, Kongó, Kongói Demokratikus Köztársaság, Gabon, Elefántcsontpart, Madagaszkár, Mali, Mauritánia, Niger, Ruanda, Szenegál, Szomália, Togo
Yaoundé II. (Arusha)	1969 (1971)	1975	Kenya, Tanzánia, Uganda
Lomé I.	1975 (1976)	1980	Yaoundé I. és Yaoundé II. résztvevők, Botswana, Egyenlítői-Guinea, Bissau-Guinea, Lesotho, Libéria, Malawi, Nigéria, Sierra Leone, Szudán, Szváziföld, Zambia
Lomé II.	1979 (1981)	1985	Lomé I. résztvevők, Zimbabwe
Lomé III.	1984 (1986)	1990	Lomé II. résztvevők, Angola, Mozambik
Lomé IV.	1989 (1991)	2000	Lomé III. résztvevők kivéve Szomália, új tagok: Eritrea, Namíbia
Cotonou	2000 (2000)	érvényben	Lomé IV. tagok és Szomália

Forrás: Persson–Wilhelmsson, 2016 és European Commission, 2006 alapján saját szerkesztés

Az EU Afrikával kötött egyezményeinek sorát a Yaoundéban elfogadott megállapodások indították, amelyeket 18 afrikai ország írt alá. Az EU fejlődő afrikai országoknak biztosított kereskedelmi kedvezményeket és segélyeket. Az egyezmények feltételeit az afrikaiak csak szemlélték, de nem alakíthatták, ami hozzájárulhatott a Yaoundé-egyezmények eredménytelenségéhez. Az első Loméi Egyezményt 1975-ben írták alá, és a kedvezményezetttek köre itt terjedt ki az ACP-országokra, vagyis a karibi és a csendes-óceáni államok is csatlakoztak. Az I. Loméi Egyezmény a közös agrárpolitika keretein belül szabályozott termékeken kívül vámmentességet adott az ACP-országoknak, és fejlesztési segélyek nyújtását rögzítette. A későbbi Loméi Egyezmények alkalmával lényegi változás nem történt, csak a kedvezményezetttek köre bővült, és a segélyek nagysága növekedett. (Joó, 2007) Udvari (2013) a Loméi Egyezmények⁹ hatását elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az egyezmények aláírása nem jelentett előnyt az ACP-országok többségének, vagyis a szabadpiacra lépés csak lehetőséget jelentett, amit sok ország főként az infrastrukturális hiányosságok miatt nem tudott kihasználni. A Loméi Egyezmények az EU tanulmányai szerint sem érték el a szegénységcsökkentő, illetve gazdasági és társadalmi fejlesztési céljaikat, azonban az európai piacok relatív fontosságát növelhették. (European Commission, 1997; Fejerskov, 2013)

⁹ A Loméi Egyezmények részletes empirikus elemzésével Gáspár–Udvari (2011) foglalkozott.

A 2000. június 23-án Beninben aláírt Cotonou-i Megállapodás az EU–Afrika partnerségben lényeges változást hozott, új politikai-társadalmi dimenziók is megjelentek a célok között, mint az éhezés elleni küzdelem, a demokrácia kiépítése, a béke és biztonság, az emberi jogok védelme vagy a korrupció elleni harc. (Joó, 2007) Ez utóbbit emelték ki tanulmányukban Gokcekus és Suzuki (2013) 34 afrikai ország bevonásával vizsgálták az EU-val folytatott kereskedelem hatását. Eredményeik szerint 1984 és 2009 között az EU-val folytatott kereskedelem növekedése mérsékelte a korrupciót az afrikai országokban. Ennek ellenére, a cotonou-i elvek a valóságban nehezen megvalósíthatók, mivel Afrikában az állam mint fogalom és intézmény is nehezen értelmezhető, (Joó, 2007) hiszen a gyarmati korszak után kialakult multietnikus afrikai nemzetállamok nem nevezhetők klasszikus értelemben vett nemzetállamnak. (Tarrósy, 2011:266)

A Gazdasági Partnerségi Egyezmények (*Economic Partnership Agreements – EPAs*) afrikai szinten is új keretet adtak az EU és az ACP-országok közötti kereskedelemnek. A regionális integrációk erősödésével, az Afrikai Unió (AU) és a NEPAD program létrejöttével az EU Afrikát egységként kezeli, amit az egyezmények régiókat lefedő csoportosítása – 4. táblázat – is mutat. (Joó, 2007; Marinov, 2016) Az egyezmények tervezésénél figyelmet fordítottak arra, hogy a WTO elveivel kompatibilisek legyenek, megfelelve a reciprocitás elvének. A termékek és szolgáltatások kereskedelmének ösztönzése mellett kiemelt céljuk a regionális integrációk hatékonyságának növelése, amelynek legfőbb eszköze továbbra is a segélyezés. A Partnerségi Egyezmények négy kulcsfontosságú eleme: 1. a fejlesztés, 2. a reciprocitás, 3. a regionalizmus és 4. a differenciálás. Ellentétben a korábbi egyezményekkel, az EPA-k keretében nagy hangsúlyt helyeznek a reciprocitásra, az ACP-országoknak meg kell nyitniuk piacukat az uniós termékek előtt. A nyitást az EU nem 100%-ban várja el, a partnerország erősen sérülékeny ágazatait mentesség illelheti, ezenfelül a partnerországok fejlettségtől függően más elbánás alá esnek. A fejlesztés, a kereskedelem növelése és a gazdasági növekedés segíthet csökkenteni a szegénységet, de csak abban az esetben, ha hatékonyan tudnak integrálódni a világgazdaságba, amihez a már működő regionális integrációk adhatják az alapot. (Marinov, 2016) A regionalizmus fontosságát mutatja az EPA-konceptió jelenlegi formája. Az EU az ACP-országokkal nem egyedileg, hanem hét régió szintjén köt kereskedelmi egyezményeket (4. táblázat).

4. táblázat

A Gazdasági Partnerségi Egyezmények régiói és a részt vevő országok

Régiók	Országok
Közép-Afrika	Kamerun, Közép-afrikai Köztársaság, Csád, Kongó, Kongói Demokratikus Köztársaság, Egyenlítői-Guinea, Gabon, Sao Tomé és Príncipe
Kelet- és Dél-Afrika	Dzsibuti, Eritrea, Etiópia, Szudán, Malawi, Zambia, Zimbabwe, Comore-szigetek, Mauritius, Madagaszkár, Seychelle-szigetek
Kelet-afrikai Közösség	Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzánia, Uganda

Régiók	Országok
Dél-afrikai Fejlesztési Közösség	Botswana, Lesotho, Mozambik, Namíbia, Dél-afrikai Köztársaság, Szváziföld, Angola (csatlakozhat)
Nyugat-Afrika	Benin, Burkina Faso, Zöld-foki szigetek, Elefántcsontpart, Gambia, Ghána, Guinea, Bissau-Guinea, Libéria, Mali, Niger, Nigéria, Szenegál, Sierra Leone, Togo, Mauritánia
Karib-térség	Antigua és Barbuda, Bahama-szigetek, Barbados, Belize, Dominikai Köztársaság, Grenada, Guyana, Jamaica, Saint Lucia, Saint Vincent, Grenadines, Saint Kitts és Nevis, Suriname, Trinidad, Tobago, Dominika, Haiti
Csendes-óceáni térség	Cook-szigetek, Fidzsi-szigetek, Kiribati, Marshall-szigetek, Mikronézia, Nauru, Niue, Palau, Pápua Új Guinea, Amerikai Szamoa, Nyugat-Szamoa, Szolomon-szigetek, Tonga, Tuvalu, Vanuatu

Forrás: European Commission, 2017 alapján saját szerkesztés

A regionális szintű egyezmények a fejlődő országok számára is előnyökkel járhatnak. A nagyobb piac kedvezőbb feltételeket teremt a kereskedelem és gazdasági növekedés ösztönzése terén, a vámok lebontása segítheti a közös piac elérését, illetve az EU célja, hogy az integrációk közösségi döntéshozatala hatékonyabban működjön. (Marinov, 2016) Másfelől Mavel és szerzőtársai (2016) felhívják a figyelmet, hogy az egyezmény aszimmetrikus előnyöket nyújthat. Amíg az EU nagyobb arányban részesülhet a hasznokból, amely főként az ipari termékek exportját illetően jelentkezik, addig az afrikai országok közül a fejlettebb országok, amelyek nem tartoznak a legkevésbé fejlett országok (LDC országok) közé, realizálhatnak előnyöket, amely csak a mezőgazdaság egyes termékeit fogja érinteni. Ez visszavezethető a centrum-periféria dichotómiára is, ami a kereskedelmi kapcsolatokban is jelentkezik. A centrumországokban állítják elő a magasabb hozzáadott értékkel rendelkező termékeket, míg a perifériaországok elsődleges nyersanyagok exportjára szakosodnak. Ez egyrészt hátráltatja a strukturális transzformációt Afrikában, továbbá az egyezmény az afrikai országok vámbevételét és egymás közötti kereskedelmét csökkentené. Mavel és szerzőtársai (2016) tanulmánya szerint a CFTA (*Continental Free Trade Area*)¹⁰ létrehozásának meg kell előznie az EPA-k ratifikálását, mert ez a kontinensen belüli kereskedelmet ösztönöznél, és az export diverzifikálásának irányába hatna. Ugyanis a mostani átfedésektől sem mentes afrikai integrációs struktúrában a különböző vámszabályozások komoly hátráltató tényezőként jelennek meg. Ezért a leendő CFTA utódjaként egy egész Afrikára kiterjedő vámuniót hoznának létre, hatékonyabbá tennék a vámpolitikát, kiépítenék az áruk szabad áramlásának infrastruktúráját, ami szükséges a világgazdaságba való integrálódás folyamatához. (Mavel, 2015; ATPC, 2016)

¹⁰ A CFTA megalkotásáról a 2015 júniusában Johannesburgban tartott tanácskozáson döntöttek az Afrikai Unió vezetőinek részvételével. Célja egy egész Afrikát felölelő szabadkereskedelmi terület létrehozása. (ATPC, 2016)

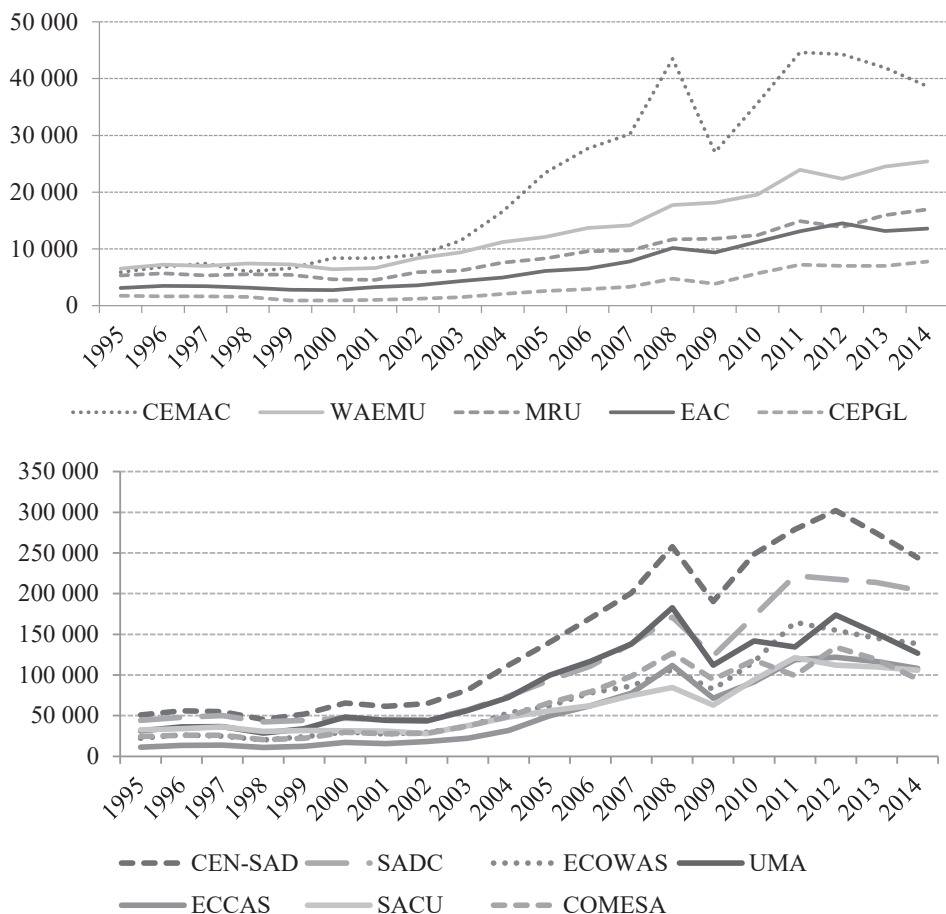
A Kelet-afrikai Közösség és Dél-afrikai Fejlesztési Közösség kereskedelme

Az országok közötti együttműködések afrikai viszonylatban is két csoportba oszthatók. Lehetnek a teljes kontinensre kiterjedő összafrikai szerveződések vagy országok bizonyos körét érintő regionális integrációk. Afrikában először a teljes kontinensre kiterjedő szerveződések kerültek napirendre, hiszen már az 1900. évi Pánafrikai Kongresszuson jelentek meg kezdeményezések. (Erdősi, 2012) A teljes kontinensre kiterjedő csoportosulások közül meg kell említeni az Afrikai Uniót (AU). Elődjét az Afrikai Egységsszervezetet 1963-ban hozták létre a korábban létező afrikai regionális tömbök összevonásával. Alapvetően politikai céljai voltak, de az Afrikai Egységsszervezet Chartája emellett rögzítette az afrikai államok szuverenitását, a belügyekbe avatkozás tilalmát, illetve a fennálló területi integritás megőrzését. Addig az utódjaként létrehozott Afrikai Unió feladva a belügyekbe való be nem avatkozást céljai között szerepelteti az országok közötti integráció mélyítését, a demokratikus elvek védelmét, a jó kormányzást, továbbá az oktatás és az egészségügy fejlesztésére¹¹ fordított fokozott figyelmet is. (Búr, 2013) Azonban az Afrikai Unió nem tekinthető regionális integrációnak, hiszen a WTO sem említi a kereskedelmi egyezményei között. (WTO, 2017)

A 20. század során az afrikai országok egymagukban nehezen tudnak a világgazdaságba bekapcsolódni, így a regionális együttműködések folyamatosan felértékelődtek a fejlődő afrikai országokban. A világpiacon való helytállás mellett, az integrációk léte a természeti és egyéb erőforrások optimális elosztását és a kölcsönös gazdasági érdekek kiaknázását is segítheti. (Tarrósy, 2007) Emellett a regionális egyezmények a nagyobb felvevőpiac miatt több működőtőkét vonzhatnak, méretgazdaságossági szempontból hatékonyabbak, illetve kereskedelempolitikai változásokat is előrejelezhetnek, ami a külső nyitás irányába mutathat. Az afrikai integrációk elsődlegesen az áruk mozgását gátló akadályok lebontását tartják fontosnak, és kevésbé koncentrálnak a szolgáltatásokra. Az akadályok közül főként a vámok mértékének csökkentését helyezik középpontba, holott a túlzottan időigényes és nem hatékony adminisztráció sokkal komolyabb problémát jelent. (WTO, 2011) Az afrikai integrációk exportjának alakulását tekintve a 21. század első éveitől figyelhető meg nagyobb növekedés (1. ábra). Ezt valószínűleg a fejlett országok által nyújtott kereskedelmi egyezmények is ösztönözték. 2000-ben lépett életbe az AGOA megállapodás (*African Growth and Opportunity Act/Trade and Development Act*), amelynek keretében az Egyesült Államok kereskedelmi kedvezményeket nyújt az afrikai országoknak – bizonyos termékek esetében vámmentességet –, kiegészítve ezzel a GSP-programot (AGOA 2015), vagy a Cotonou-i Partnerségi Egyezményt, amely az Európai Unió által biztosít kedvezményeket.

¹¹ Az oktatás és egészségügy elmaradottsága korunk Afrikájának komoly problémáját jelenti, amit a kontinenst jellemző népességrobbanás tovább fokozhat. Növekszik az egyenlőtlenség, a városi szegénység, ahogy a növekvő nyomornegyedek is számos afrikai város általános látképéhez tartoznak. (Pásztor, 2017)

1. ábra

Az afrikai regionális integrációk exportja, 1995–2014 (millió USD)

Megjegyzés: UMA – Arab Maghreb Unió, CEN-SAD – Száhel-Szaharai Államok Közössége, MRU – Mano River Unió, ECOWAS – Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége, WAEMU – Nyugat-afrikai Gazdasági és Monetáris Unió, CEMAC – Közép-afrikai Gazdasági és Monetáris Közösség, CEPGL – Nagy Tavak országainak Gazdasági Közössége, ECCAS – Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége, COMESA – Kelet- és Dél-afrikai Közös Piac, EAC – Kelet-afrikai Közösség, SADC – Dél-afrikai Fejlesztési Közösség, SACU – Dél-afrikai Vámunió

Forrás: UNCTADSTAT (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Az export növekedésének tendenciáját tekintve két csoport különböztethető meg. Egyrészt vannak olyan integrációk (WAEMU, MRU, EAC, CEPGL), amelyek exportja a válság következtében kisebb mértékben esett vissza, majd utána egy folyamatos

növekedést mutat. A többi integráció pedig nemcsak 2008-ban, de utána is visszaesést produkált (1. ábra).

Az EAC és az SADC sajátosságai

A Kelet-afrikai Közösség megalapításáról szóló szerződést 1999. november 30-án írta alá a három alapító állam – Kenya, Tanzánia és Uganda –, majd 2000. július 7-én¹² lépett hatályba. A másik két tagország – Ruanda és Burundi – 2007. július 1-jétől teljes jogú tagjai a csoportosulásnak, amely székhelye Arushában, Tanzániában található. 2016 szeptembere óta Afrika legfiatalabb állama, Dél-Szudán is tagja a Kelet-afrikai Közösségnek. Szudán is tervezte csatlakozását, de a belépési feltételeknek nem felelt meg, míg Szomália csatlakozása jelenleg vizsgálat alatt van. Az integráció missziója, hogy szélesítsék és elmélyítsék a gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális integrációt a kelet-afrikaiak életszínvonalának fejlesztése érdekében, azáltal, hogy növelik a versenyképességet, az értékteremtő termelési folyamatokat, a kereskedelmet és a beruházásokat. (EAC, 2015) Hosszú tárgyalások után 2005-ben sikerült elérni a vámunió létrehozását, de ez csak 2010-re lett teljes értékű, miután Tanzánia és Uganda is megszüntette a még megmaradó belső vámokat egyes kenyai importtermékekre. (Debrun et al., 2010) 2010-ben az integráció elérte a közös piac szintjét, amely már lehetővé teszi az áruk, a szolgáltatások, a munka és a tőke szabad áramlását. (EAC, 2015) A következő lépés a monetáris unió létrehozása, amelyhez az EAC már 2010-ben kérte az Európai Központi Bank iránymutatását, a létrehozandó intézményrendszerrel (Kelet-afrikai Központi Bank) és a konvergenciakritériumokkal kapcsolatban. (Debrun et al., 2010) A tagországok 2013. november 30-án alá is írták a hivatalos szerződést, amely már a konvergenciakritériumokat is tartalmazza: maximum 8%-os infláció, a költségvetési deficit nem haladhatja meg a GDP 3%-át, az államadósság nem haladhatja meg a GDP 50%-át, illetve a valutatartalékoknak le kell fedniük 4 és fél havi importot. (EAC, 2013) A monetáris integrációhoz kapcsolódó – eurózóna működési elvén alapuló – konvergenciakritériumok az alapot megadhatják a tagsági konvergenciához. Azonban nem elegendők a hatékony együttműködéshez, amit a két országcsoporthoz tagállamai között fennálló eltérő fejlettségi szint is magyarázhat.

A dél-afrikai régió legtöbb országát magában foglaló Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) elődjének számító SADCC-t (Southern African Development Coordination Conference) 1980-ban alapította Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mozambik, Sváziföld, Tanzánia, Zambia és Zimbabwe a lusakai-i „Útban a Gazdasági Liberalizáció felé” deklaráció aláírásával. A célok között szerepelt a tagországok más országoktól – főként az Dél-afrikai Köztársaság apartheidrendszerétől – való függetlenedése és a tagállamok közötti kooperáció elmélyítése a gazdaság liberalizációjának segítségével. 1992-ben az SADCC utódjaként megalakuló SADC kiszélesítette a szervezet céljait.

¹² A Kelet-afrikai Közösséget először 1967-ben alapították, azonban csak 10 évig működött. (EAC, 2015) A hanyatlás okaként Tarrósy (2007) az eltérő politikai ideológiákat, az igazságtalan elosztási politikát, a közös gazdasági stratégia hiányát és az 1970-es években a térség országai között kialakult fegyveres konfliktusokat jelölte meg.

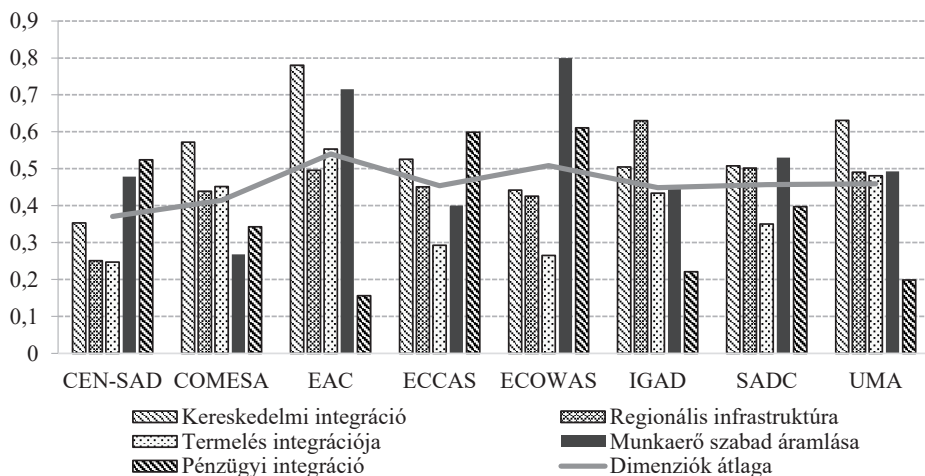

Köztük említhetjük, a gazdasági növekedés ösztönzését, a szegénység csökkentését, az életszínvonal javítását, a béke és a stabilitás fenntartását – tiszteletben tartva a kulturális és történelmi hagyományokat – a demokratikus elvek és a fenntartható fejlődés jegyében. 1994 és 2005 között további hat ország (Dél-afrikai Köztársaság, Namíbia, Mauritius, Seychelle-szigetek, Kongói Demokratikus Köztársaság és Madagaszkár) csatlakozott a kooperációhoz, kialakítva az SADC jelenlegi szervezetét. A szervezet 2005-ös stratégiai fejlesztési tervében (*Regional Indicative Strategic Development Plan – RISDP*) lefektették az integráció fejlesztési szintjeit. A 2008-ra tervezett szabadkereskedelmi övezet szintjét csak 2015-re sikerült elérni, azonban ez sem teljes, hiszen Angola, a Kongói Demokratikus Köztársaság és a Seychelle-szigetek is kimaradt az övezetből. A végső cél a közös valuta bevezetése, ami biztosan több időt igényel, hiszen még a közös piac és a vámunió szintjét sem sikerült elérni. (SADC, 2016)

Az UNECA, az ENSZ afrikai szervezete 16 indikátort 5 dimenzióba csoportosítva vizsgálta meg az afrikai regionális együttműködések integráltságát (2. ábra). Az indikátorok között olyan tényezők szerepeltek, mint a belső kereskedelem nagysága, a helyi valuták konvertibilitása, az importvámok mértéke, a regionális repülőjáratok aránya vagy az országok közötti közlekedési rendszer kiépítettsége. A vizsgálatot az Afrikai Unió által elismert integrációkra végezték el, amelyeket az 1991-es Abuja Egyezmény alapján az Afrikai Gazdasági Közösség (AEC) építőköveinek tartanak. A Kelet-afrikai Közösség integrációs szintje a legmagasabb a dimenziók átlagát tekintve, igaz a pénzügyi integráció megvalósításához számos fejlesztésre van még szükség. A tagországok közül Kenya a legintegráltabb, míg Tanzánia a legkevésbé. A Dél-afrikai Fejlesztési Közösségben a legkiegyenlítettebb a dimenziók értéke. A tagországok közül kiemelkedik a Dél-afrikai Köztársaság, míg Angola és a Kongói Demokratikus Köztársaság a sereghajtók. A pénzügyi integrációja sokkal magasabb, mint az Kelet-afrikai Közösség esetében, amit a Közös Monetáris Térség¹³ keretében használt közös valuta biztosít. (UNECA, 2016)

¹³ 1986-ban a korábbi Rand Monetáris Térség (RMA) újrászervezésével létrejött a Közös Monetáris Térség (CMA), Lesotho, Sváziföld és a Dél-afrikai Köztársaság tagságával, majd 1992-ben Namíbia is csatlakozott. A Térség lényege, hogy a tagországok hivatalos fizetőeszközként használják a dél-afrikai randot saját nemzeti valutáik mellett. (Asonuma et al., 2012)

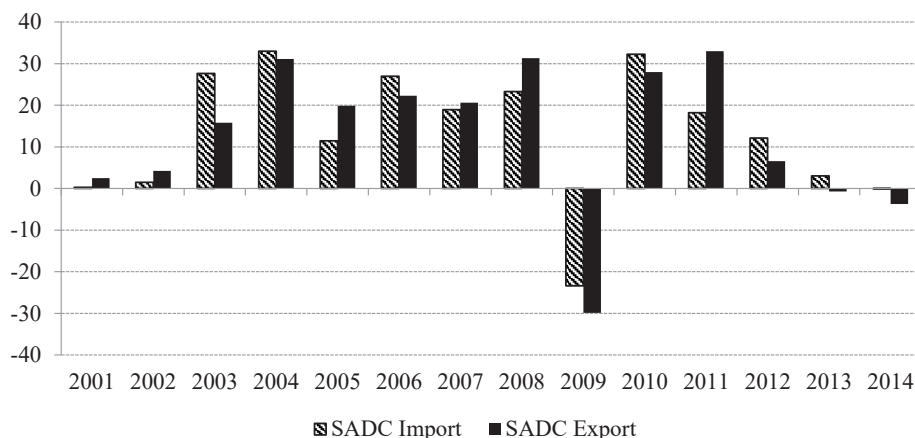

2. ábra

Az afrikai regionális csoportosulások integrációs indexe, 2016

Forrás: UNECA, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

Ha a kereskedelmet kiemeljük a dimenziók közül, és vetünk egy pillantást az SADC ezredforduló utáni kereskedelmére, akkor látható, hogy a gazdasági világválság hatására bekövetkező erős visszaesést megelőzően folyamatos felívelő pályán volt az import és az export dinamikája is. 2010-re a tagországok többsége újra egy növekvő pályára állt. Azonban a növekedés dinamikája folyamatosan csökken, illetve a vizsgált időszak végén az export és az import csökkenéséről is beszélhetünk (3. ábra).

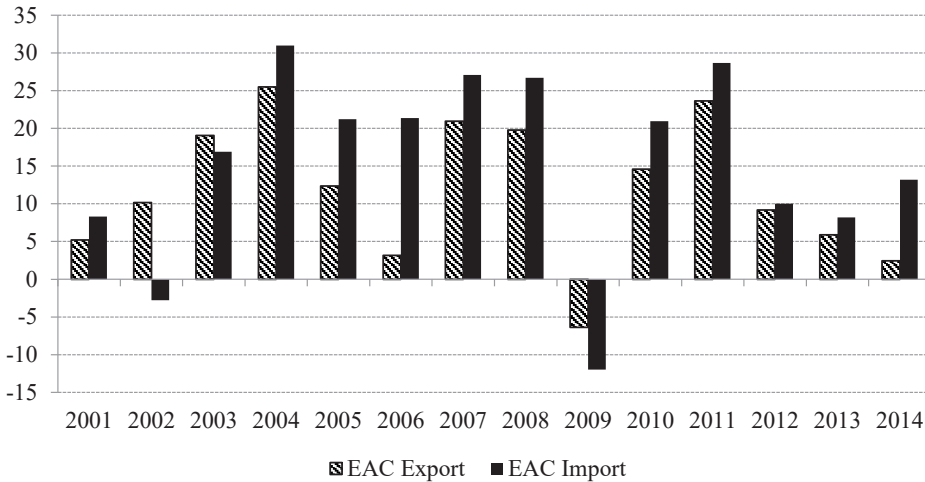
3. ábra

A Dél-afrikai Fejlesztési Közösség teljes kereskedelmének alakulása, 2001–2014 (éves változás, %)

Forrás: IMF DOTS, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

A Kelet-afrikai Közösség teljes kereskedelmét tekintve az ezredfordulót követően, a válságot és a 2002-es importot leszámítva folyamatos növekedést láthatunk. Ez a növekedési tendencia a 2012-es évtől már kisebb volumenű, sőt az export növekedési üteme szinte minden évben elmarad az import dinamikájától (4. ábra). Érdekes megvizsgálni, hogy ez a tendencia az EU-val folytatott kereskedelemben is megmutatkozik-e, vagy egészen más képet mutat.

4. ábra

A Kelet-afrikai Közösség teljes kereskedelmének alakulása, 2001–2014 (éves változás, %)

Forrás: IMF DOTS, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

Az EU és a kelet-, illetve dél-afrikai régió közötti kapcsolat vizsgálata előtt fontos megjegyezni, hogy már a két integráció között is megindult az együttműködés. 2005-ben a COMESA-val karöltve háromoldalú megállapodást kötöttek egy szabadkereskedelmi terület létrehozásáról. Legfontosabb céljai, hogy harmonizálják az integrációk működését és előmozdítsák a kereskedelmet, amit főként az infrastruktúra fejlesztésével – szállítási idő csökkentése, így alacsonyabb költségek – akarnak elérni. (EAC, 2015) A kezdeményezés már konkrét eredményt is fel tud mutatni, amely a North-South Corridor Aid for Trade Programme – egy 10 647 km hosszú út, 8 dél-afrikai országot átszelve. Ez az útvonal a három regionális integráció legforgalmasabb és legfontosabb útvonala, ami a kereskedelemben is nélkülözhetetlen. (Tripartite Corridors, 2009)

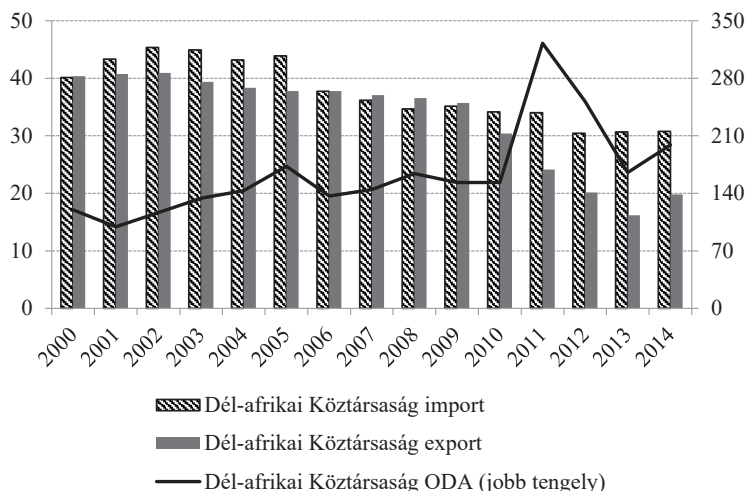
Az Európai Unió fejlesztéspolitikája a kelet- és dél-afrikai régióban

A dél-afrikai régió az EU legnagyobb kereskedelmi partnere a szubszaharai régióban, köszönhetően a Dél-afrikai Köztársaságnak. Az EU legfőbb importtermékei közé sorolhatjuk a mezőgazdasági termékeket (marhahús Botswanából, hal Namíbiából, cukor Szváziföldről), az angolai kőolajat és az alumíniumot Mozambikból. A Dél-afrikai Köztársaságból származó import már sokrétűbb. Ezzel szemben az EU az SADC tagjainak feldolgozott élelmiszereket, gyógyszereket, elektronikai berendezéseket és közlekedési eszközöket exportál. (EC, 2017)

Az EU négyéves tárgyalássorozat után, 1999-ben kötötte meg a TDCA (*Trade, Development and Cooperation Agreement*) szabadkereskedelmi egyezményt a Dél-afrikai Köztársasággal. Az egyezmény főként az áruk esetében kötött ki vámmentességet vagy vámcsoökkentéseket, és csak kisebb mértékben vonatkozott a szolgáltatásokra, illetve a tőke áramlására. A jelentős vámcsoökkentések kizárólag a Dél-afrikai Köztársaságra vonatkoztak, az SADC további tagországaira nem, viszont közvetetten, ha nem is minden tagország, de a Dél-afrikai Vámunió¹⁴ tagjai érintettek voltak. A SACU-tagok a vámunió miatt szintén alacsonyabb vámokat kényszerültek bevezetni az EU-ból érkező importra, ami 21%-os csökkenést jelentett, míg exportjuk semmilyen kedvezményben nem részesült az Európai Unió piacán. Ez a negatív hatás a nemzeti jövedelemre is rányomta a bélyegét. Botswana a TDCA miatt elvesztette nemzeti jövedelmének 10%-át. (Sandrey, 2005; Grant, 2006) Az egyezmény következtében az EU Dél-afrikai Köztársasággal folytatott kereskedelme növekedésnek indult, ami a segélyekben is megmutatkozott. 2005-től az EU-val folytatott kereskedelem egyre kisebb arányt tett ki a Dél-afrikai Köztársaság kereskedelmében. Azonban a segélyek 2011-ig nem csökkentek. 2014-ben a Dél-afrikai Köztársaság exportaránya – a hivatalos fejlesztési támogatásokkal párhuzamosan – újra növekedni kezdett (5. ábra).

¹⁴ Az SADC öt tagországa (Namibia, Botswana, Lesotho, Szváziföld és Dél-afrikai Köztársaság) már 1910-ben megalapította a Dél-afrikai Vámuniót (SACU), amelyen belül közös importvámokat használnak a külső országokkal szemben, továbbá szabad a termékek integráción belüli áramlása is. (Kocziszky, 2000; SACU, 2015)

5. ábra

A Dél-afrikai Köztársaság és az Európai Unió közötti kereskedelem (a teljes kereskedelem százalékában), és az EU által biztosított hivatalos fejlesztési támogatások (millió USD), 2000–2014

Forrás: IMF DOTS, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

A kereskedelem visszaesése a segélyek csökkenését is tükrözheti, hiszen a segélyek egyik fő célja a kereskedelem növelése.¹⁵ A DAC-EU donorok által a szubszaharai országoknak folyósított segélyek 2005 és 2014 között, közel 3,5 milliárd dollárral csökkentek. Egyre kevesebb SADC-tagország tudott bekerülni a top 20 recipiens ország közé. A 2010-es SADC-nek juttatott segélyek részarányának növekedése is csak a Kongói Demokratikus Köztársaság kiemelten magas támogatásának köszönhető. Ezzel ellentétben az EAC-tagországoknak nemcsak a részaránya mutat folyamatos növekedést, de az integráció öt tagországából négy (Tanzánia, Ruanda, Kenya és Uganda) mindhárom évben a top 20 recipiens ország között található (5. táblázat).

5. táblázat

A top 20 DAC-EU donor által kifizetett ODA támogatást fogadó szubszaharai ország, 2005, 2010, 2014 (millió USD)

Ország	2005	Ország	2010	Ország	2014
Nigéria	5691,52	Kongói DK	1955,91	Etiópia	931,3
Kongó	1291,88	Kongó	1154,58	Mozambik	710,42
Tanzánia	609,66	Tanzánia	810,71	Kenya	663,24

¹⁵ A segélyek hatékonysága a nemzetközi szakirodalmak alapján máig nem egyértelmű. Elég példaként említeni a fejlődő országokba áramló élelmiszersegélyeket. A nagymértékű élelmiszersegély az adott termék helyi előállítását gátolja, hiszen a csökkenő árak miatt a gazdák profitabilitása romlik, ami a megszűnő munkahelyek miatt a háztartások jólétére is negatív hatást gyakorolhat. (Tadesse–Shively, 2009)

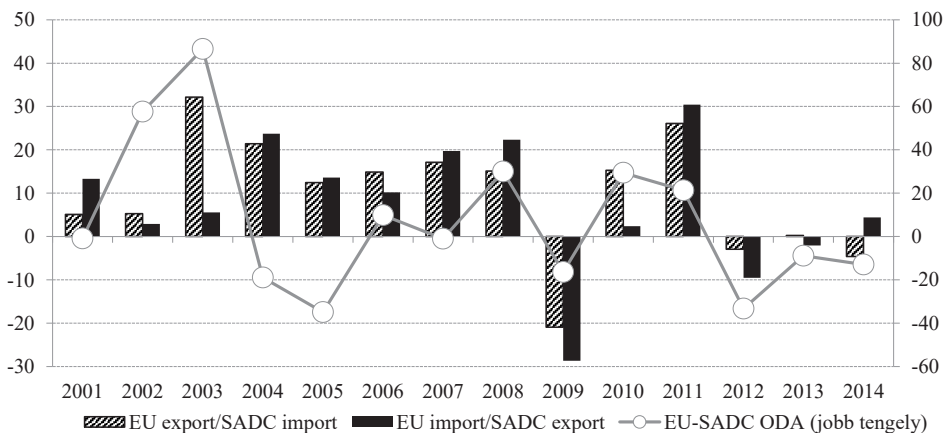
Szudán	560,18	Mozambik	809,79	Kongói DK	616,16
Mozambik	510,25	Etiópia	768,2	Tanzánia	557,33
Zambia	479,2	Mayotte	602,85	Dél-Szudán	556,28
Etiópia	433,68	Kenya	503,64	Nigéria	500,12
Ghána	425,11	Uganda	500,52	Sierra Leone	470,93
Kongói DK	418,7	Ghána	482,94	Szómália	400,14
Uganda	384,86	Szudán	440,05	Szenegál	386,08
Madagaszkár	356,74	Libéria	408,2	Uganda	381,57
Szenegál	343,89	Nigéria	349,5	Kamerun	361,81
Dél-afrikai Köztársaság	289,94	Mali	317,53	Zambia	361,18
Kenya	263,66	Ruanda	308,73	Mali	336,03
Burkina Faso	262,18	Szenegál	303,5	Ghána	303,16
Kamerun	259,23	Burkina Faso	294,59	Zimbabwe	292,67
Mali	228,06	Elefántcsontpart	267,57	Ruanda	260,65
Mayotte	201,87	Zambia	255,6	Burkina Faso	254,3
Ruanda	200,92	Zimbabwe	239,53	Dél-afrikai Köztársaság	182,26
Malawi	182,4	Malawi	235,69	Benin	177,97
Szubszahara összesen	15520,41	Szubszahara összesen	14568,92	Szubszahara összesen	11999,71
SADC aránya	18,34%	SADC aránya	29,56%	SADC aránya	22,67%
EAC aránya	10,07%	EAC aránya	15,7%	EAC aránya	16,71%
TOP10 aránya	69,62%	TOP10 aránya	55,11%	TOP10 aránya	48,27%
TOP20 aránya	86,30%	TOP20 aránya	75,57%	TOP20 aránya	72,53%

Megjegyzés: dőlt betűvel jelölve a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség tagországai, félkövérrel a Kelet-afrikai Közösség tagjai

Forrás: OECD-CRS, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

Ha a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség Európai Unióval folytatott kereskedelmének változását vetjük össze az ODA változásával, igazolva látjuk Hailu (2011) tanulmányát, amely az ODA hatását vizsgálta a szubszaharai országok kereskedelmére (6. ábra). A vizsgálatai kimutatták, hogy az ODA támogatás pozitív hatása inkább az import és kevésbé az export tekintetében mutatható ki, ami feltételezi a segélyek ellátási céljait. A 6. ábra alapján az ODA támogatások és az import együttmozgása igazolható, míg az export esetében a változás iránya korrelál az importtal és az ODA-val, de mértékében már jelentős eltérések láthatók. A 2000-es évek elejétől a gazdasági világválságig az EU- és SADC-tagok folyamatosan növelték kereskedelmüket, és sikerült is a visszatérés a válságból, de 2012 óta a csökkenés folyamatos.

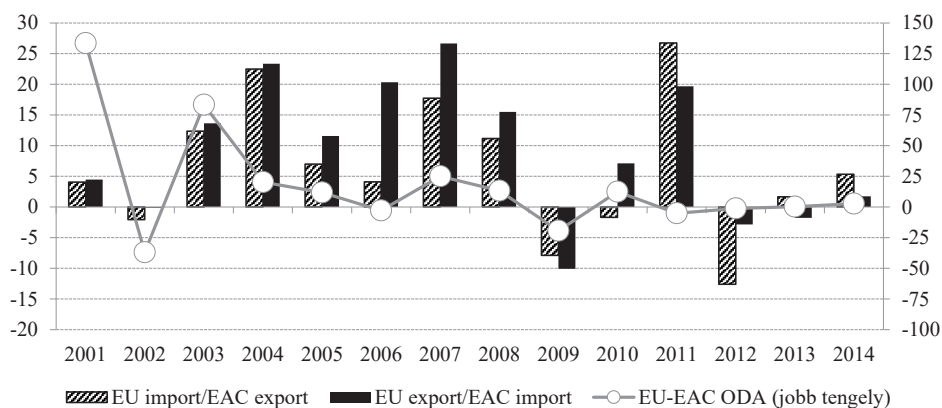

6. ábra

*Az EU és az SADC közötti kereskedelem és hivatalos fejlesztési támogatás 2001–2014
(éves változás, %)*

Forrás: IMF DOTS, 2016 és OECD-CRS, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

7. ábra

*Az EU és az EAC közötti kereskedelem és hivatalos fejlesztési támogatás 2001–2014
(éves változás, %)*

Forrás: IMF DOTS, 2016 és OECD-CRS, 2016 adatai alapján saját szerkesztés

A Kelet-afrikai Közösséggel folytatott kereskedelemben már nem látszódnak ilyen szabályszerűségek. Az EU által nyújtott segélyek hektikusan ingadoznak. Az export és az import lényegében együttmozog, de a változás mértéke az importban nagyobb arányban jelenik meg (7. ábra). A Kelet-afrikai Közösség teljes kereskedelmével (4. ábra) összevetve a 7. ábra adatait, kirajzolódik, hogy az EAC folyamatosan növelte a teljes kereskedelmét, azonban az EU-val folytatott kereskedelemben 2012 óta visszaesés

kezdődött. A fordulat 2014-ben következett be, amit a megkötött Gazdasági Partnerségi Egyezmény jövőbeli kilátásai javíthattak. Az EAC négy tagországa (Burundi, Kenya, Ruanda és Uganda) 2007-ig a COMESA tagjaként, míg Tanzánia az SADC tagjaként folytatott tárgyalásokat az EU-val. A Kelet-afrikai Közösség tagjai végül úgy döntöttek, hogy külön egyezményt szeretnének az EU-val. (Marinov, 2016) Az egyezmény teljes összhangban van az EAC közös külső vámpolitikájával, tiltja a diszkriminatív import- és export-korlátozásokat, emellett segíti a nem vámjellegű akadályok lebontását az integráción belüli kereskedelem ösztönzése érdekében (EC, 2017). A Kelet-afrikai Közösség 2014. október 16-án fejezte be az EPA-tárgyalásokat az EU-val. Az egyezmény azonnali vám- és kvótamentes hozzáférést jelentett az EU piacához, cserébe az EU 82,6%-os vámcsökkentést vár el. Az EAC-tagállamok belső kereskedelmének ösztönzése céljából tiltja a diszkriminatív nem vámjellegű akadályokat is. A mezőgazdaság és halászat esetében a fenntarthatóságot segítő intézkedések bevezetését szorgalmazza. Ugyanakkor az egyezmény hatályba csak a ratifikálás után léphet, amely ezidáig nem történt meg. (EC, 2015)

A Gazdasági Partnerségi Egyezmények keretein belül, a szerződések hatékonysága és a szerződéskötések megkönnyítése érdekében regionális csoportokra bontották az ACP-országokat. Az egyik ilyen csoport az SADC volt, amely a dél-afrikai régió egyes országait foglalja magában. (Grant, 2006) Az Európai Unió 2016. június 10-én írta alá gazdasági partnerségi egyezményét (SADC EPA) az SADC hat tagországaival (Botswana, Lesotho, Mozambik, Namíbia, Dél-afrikai Köztársaság és Sváziföld). Angolának a későbbiek folyamán lehetősége lesz csatlakozni, de a Kongói Demokratikus Köztársaság, Madagaszkár, Malawi, Mauritius, Zambia, Zimbabwe és a Seychelle-szigetek csak más integrációk részeként lehetnek kedvezményezettek. Tanzánia már a Kelet-afrikai Közösség tagjaként 2014 októbere óta gazdasági partnerségi egyezményt tart fent az EU-val. (European Commission, 2016) Az egyezményt már évekkel ezelőtt elkezdték megalapozni, sőt 2013-ban külön programot (*Regional Economic Support Programme – REIS*) hoztak létre 20 millió euró költségvetéssel, ami nemcsak a tárgyalások lebonyolítására koncentrált, hanem támogatta az SADC befektetési és adózási környezetének átalakítását is, minél kedvezőbb feltételeket teremtve ezzel a kereskedelemnek. (SADC, 2016) Az SADC EPA által biztosított kedvezményeket aszimmetrikus liberalizációnak is hívhatjuk, hiszen míg az EU 100%-os vámentességet – persze a fegyverek kivételével minden (EBA) kezdeményezést betartva – biztosít Botswanának, Lesothonak, Mozambiknak, Namíbiának és Sváziföldnek, addig az SADC EPA országai felé irányuló uniós export csak 86%-os – Mozambik esetében 74%-os – vámcsökkentéssel párosul. Ennek okaként az Európai Uniónak azt a törekvését említhetjük, ami lehetőséget teremt az aláíró országoknak, hogy a kialakulóban lévő iparágak tekintetében belső piacvédelmet alkalmazzanak. A Dél-afrikai Köztársaság már kevesebb kedvezményben részesül – 96,2%-os vámcsökkentés – de mégis előrelépést jelent a korábbi TDCA-egyezményhez képest, ugyanis számos mezőgazdasági termékre is kiterjed. Sőt, az Európai Unió és a Dél-afrikai Köztársaság is vállalta, hogy saját márkáik védjegyeit¹⁶ kölcsönösen tiszteletben tartja. Másfelől a kedvezményekért cserébe, a Cotonou-i Partnerségi Egyezményben meghatározott elveket is át kell venni, mint a megfelelő

¹⁶ Például a Dél-afrikai Köztársaság Rooibos nevű teáját. (European Commission, 2016)

munkakörülmények biztosítása, a környezetvédelmi standardok biztosítása vagy a demokrácia és emberi jogok tisztelete. Az alapelvek be nem tartása akár a kereskedelmi kedvezmények felfüggesztéséhez is vezethet. Az SADC EPA az országok közötti regionális integrációit is segíthet elmélyíteni. Az SADC tagországok vállalták, hogy minden Európai Uniónak biztosított kedvezményt a többi egyezményt aláíró országra kiterjesztik. (European Commission, 2016)

Az EPA hatékonyságát komolyan megkérdőjelezheti az a tény, hogy az EPA-régiók tagországai közül szinte mind a legkevésbé fejlett országok (LDCs) közé sorolható, így a fegyver kivételével mindent kedvezményezettjeként a reciprocitás elvének nem kell megfélemlüniük. Ráadásul a kezdeményezés integrációkra gyakorolt hatását a területi inkonzisztencia is gyengítheti, mivel az EU által kialakított régió csak az EAC esetében fed le egy teljes integrációt. (Marinov, 2016) Emellett az EU kedvezményrendszerét már korábban is sok kritika érte, a recipiens országok export-áruszerkezetének bővítését gátló intézkedések miatt. (Erdősi, 2012)

Összegzés

Európa már a gyarmati korszakban érdemi hatást gyakorolt az afrikai országokra, ahogy a gyarmatok függetlenedése után is jelentős maradt az európai jelenlét az afrikai kontinensen. Az európai-afrikai kereskedelmi kapcsolatok dinamizálásának céljával már a 20. század derekán elindultak a kereskedelmi kedvezményekről folytatott tárgyalások, ami számos kereskedelmi egyezményhez és a kereskedelem ösztönzését is célzó segélyezéshez vezetett. A tanulmány az afrikai országoknak nyújtott kereskedelem-ösztönző eszközök hatékonyságát két regionális integráció (Kelet-afrikai Közösség és Dél-afrikai Fejlesztési Közösség) szintjén vizsgálta, hiszen a pozitív hatások nagyobb hatékonyságjavulással társulhatnak, ha nem egy-egy ország, hanem egy regionális integráció szintjén realizálódnak.

Az EU által egyoldalúan biztosított egyezmények már az 1950-es évek végén a Yaoundéi Egyezményekkel, majd 1975-től a Loméi Egyezményekkel megjelentek. A kedvezményezetttek között a Kelet-afrikai Közösség és Dél-afrikai Fejlesztési Közösség tagországai is szerepeltek, azonban a jól csengő célok (ipar fejlesztése, export ösztönzése) nem teljesültek, hiszen az infrastrukturális hiányosságok miatt az afrikai országok nem tudták a szabadpiacra lépést kihasználni. A dél-afrikai régió tekintetében az EU 1999-ben kötött szabadkereskedelmi egyezményt a Dél-afrikai Köztársasággal (TDCA), aminek köszönhetően az egymás közötti kereskedelmük és a segélyek mértéke is növekedésnek indult. Azonban 2005-től az egymással folytatott kereskedelem részaránya fokozatosan mérséklődött. Ez a csökkenés 2012-től már az EAC- és SADC-országoknál is megjelent. Az EU ezen a tendencián változtatna az EAC-országokkal 2014-ben, míg az SADC tagországaival 2016-ban aláírt Gazdasági Partnerségi Egyezményvel. Az egyezményeket az aszimmetrikus liberalizáció jellemzi. Az EU nem várja el a teljes vámmentes piacnyitást, és segélyeivel a kereskedelmi infrastruktúra kiépítését célozza. Másfelől a Gazdasági Partnerségi Egyezmények hatékonyságát visszavetheti, hogy az aláírás ellenére az egyezményeket még nem ratifikálták, és egyéb jelentős donorokkal (Kína) ellentétben számos szigorú elv átvételét is előírja. Emellett az EPA-egyezményekkel

ellentétben az LDC-országoknak biztosított EBA-kezdemenyezés nem vár el reciprocitást az afrikai országoktól.

Felhasznált irodalom

- AGOA (2015): *International Trade Administration, African Growth and Opportunity Act*. <http://trade.gov/agoa/> (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- AIELLO, Francesco (1999): The stabilisation of LDSs' export earnings. The impact of EU STABEX programme. *International Review of Applied Economics*, Vol. 13, No. 1. 1–14.
- ASONUMA, Tamon – DEBRUN, Xavier – MASSON, Paul R. (2012): *Welfare Effects of Monetary Integration: the Common Monetary Area and Beyond*. IMF Working Paper, 12/136, International Monetary Fund.
- ATPC (2016): *Policy brief. Economic Partnership Agreements and the African Continental Free Trade Area*. www.uneca.org/publications/policy-brief-economic-partnership-agreements-and-african-continental-free-trade-area (A letöltés dátuma: 2017. 02. 20.)
- AU (2014): *NEPAD Planning and Coordinating Agency*. www.au.int/en/NEPAD (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- BALÁZS Judit (2008): Az Európai Unió Afrika-politikája és Magyarország szerepe. *Afrika Tanulmányok*, 2. évf. 4. sz. 86–95.
- BARRITTELLA, Maria – ZHANG, Jian (2014): A global perspective on effectiveness of Aid for Trade. *Open Economies Review*, Vol. 25, No. 2. 289–309.
- BÚR Gábor (2013): Ötven éve alakult meg az Afrikai Egységsszervezet. *Afrika Tanulmányok*, 7. évf. 2. sz. 4–7.
- BUSSE, Matthias – HOEKSTRA, Ruth – KÖNIGER, Jens (2011): *The impact of Aid for Trade facilitation on the costs of trading*. Proceedings of the Development Economics Conference, Berlin, No. 48, Germany.
- DEBRUN, Xavier – MASSON, Paul – PATTILLO, Cathrine (2010): *Should African Monetary Unions Be Expanded? An Empirical Investigation of the Scope for Monetary Integration in Sub-Saharan Africa*. Working Paper, 10/157, International Monetary Fund.
- EAC (2017): *East African Community, About EAC*. www.eac.int/about-eac (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- EBNER, Julia (2015): The Sino-European race for Africa's minerals: When two quarrel a third rejoices. *Resources Policy*, Vol. 43. 112–120.
- European Commission (1997): *Green Paper on Relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century, Challenges and options for a new partnership*. Brussel.
- European Commission (2006): *Development and Relations with African, Caribbean and Pacific States*. http://ec.europa.eu/development/index_en.htm (A letöltés dátuma: 2017. 02. 20.)
- European Commission (2015): *Economic Partnership Agreement between the EU and the Eastern African Community (EAC)*. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/january/tradoc_142194.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)

- European Commission (2016a): *Economic Partnership Agreement (EPA) between the European Union and the Southern African Development Community (SADC) EPA Group*. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152818.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- European Commission (2016b): *Report on the Generalised Scheme of Preferences covering the period 2014–2015*. Brussels, Belgium.
- Európai Parlament (2015): *A fejlődő országokra alkalmazandó kereskedelmi rendszerek*. www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_6.2.3.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- ERDŐSI Ferenc (2012): A regionális integrációk és Afrika fejlődése. *Területi statisztika*, 15. (52.) évf. 5. sz. 492–513.
- FEJERSKOV, Adom Moe (2013): *European Union Development Cooperation in a Changing Global Context*. Research Paper, Danish Institute for International Studies, Copenhagen, Denmark.
- GÁSPÁR Attila – UDVARI Beáta (2011): A Loméi Egyezmények felzárkózásra gyakorolt hatása. *Statisztikai Szemle*, 89. évf. 4. sz. 420–447.
- GOKCEKUS, Omer – SUZUKI, Yuki (2013): Intensity of trade with the EU and corruption in Africa. *Journal of Economic Integration*, Vol. 28, No. 4. 610–630.
- GRANT, Catherine (2016): *Southern Africa and the European Union: the TDCA and SADC EPA*. Tralac Trade Brief, Cape Town, South Africa.
- HAILU, Z. A. (2011): The impact of foreign aid on trade imbalances of Sub-Saharan Africa. *The IUP Journal of Applied Economics*, Vol. 10, No. 3. 39–55.
- HÜHNE, Philipp – MEYER, Birgit – NUNNENKAMP, Peter (2014): *Does Aid-for-Trade from the North promote South-South trade?*. Kiel Working Papers, No. 1918, April, Kiel Institute for the World Economy, Kiel, Germany.
- IMF DOTS (2016): *International Monetary Fund, Direction of Trade Statistics*. <http://data.imf.org/?sk=9D6028D4-F14A-464C-A2F259B2CD424B85&slid=1390030109571> (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- JOÓ Zsófia (2007): Rómától Lisszabonig – Az integrált Európa XXI. századi Afrika-politikája és előzményei. *Afrika Tanulmányok*, 1. évf. 3. sz. 16–25.
- KANG, Yoo-Duk (2016): Development of regionalism: new criteria and typology. *Journal of Economic Integration*, Vol. 31, No. 2. 234–274.
- KIS Katalin (2014): A Kelet-afrikai Közösség és a Dél-afrikai Vámunió intra-regionális kereskedelme. In CSISZÁR Imre – KÖMÍVES Péter M. szerk.: *Tavaszi Szél I. kötet: Közgazdaságtudomány*. Debrecen, Magyarország. 285–293.
- KOCZISZKY György (2000): *Regionális integrációk gazdaságtana*. Miskolc, Bíbor Kiadó.
- MACPHEE, Craig R. – SATTAYANUWAT, Wanasin (2014): Consequence of Regional Trade Agreements to Developing Countries. *Journal of Economic Integration*, Vol. 29, No. 1. 64–94.
- MALMSTRÖM, Cecilia (2016): *10 benefits of Economic Partnership Agreements (EPAs)*. www.altroconsumo.it/organizzazione/-/media/lobbyandpressaltroconsumo/images/media-e-press/dossier-tecnici/2018/dg%20trade%20ce/10%20benefits%20epa/10%20benefits%20of%20epas.pdf?rev=f9590530-592a-47ed-8e29-2b2abce2a99e (A letöltés dátuma: 2017. 02. 16.)

- MARINOV, Eduard (2016): Impact of economic partnership agreements on regional integration and trade relations. *Economic Studies*, Vol. 24, No. 4. 105–126.
- MARTONYI János (2016): A világkereskedelem szabályozásának dilemmái. *Külgügyi Szemle*, 15. évf. 2. sz. 49–70.
- MAVEL, Simon – VALENSISI, Giovanni – KARINGI, Stephen (2015): *The Economic Partnership Agreements and Africa's integration and transformation agenda: the cases of West Africa and Eastern and Southern Africa regions*. Conference Paper at the 18th Annual Conference on Global Economic Analysis, 17–19 June 2015, Melbourne, Australia.
- NILSSON, Lars (2016): *The European Commission's proposal for the next EU Generalised System of Preferences*. Virtual proceedings, European Trade Study Group International Conference. www.etsg.org/ETSG2011/Papers/Nilsson.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- OECD-CRS (2016): *Aid-for-trade statistical query*. www.oecd.org/dac/aft/aid-for-tradestatisticalqueries.htm (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- PARAGI Beáta – SZENT-IVÁNYI Balázs (2006): A nemzetközi fejlesztési együttműködés és segélyezés érdek- és motivációrendszere. *Társadalom és Gazdaság*, 28. évf. 1. sz. 99–121.
- PÁSZTOR Szabolcs (2017): Demográfiai trendek a szubszaharai régióban. In BIEDERMANN Zsuzsánna – KISS Judit szerk.: *Szubszaharai Afrika gazdasága a 21. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 35–56.
- PÁSZTOR Szabolcs (2018): Gondolatok Sir Peter Thomas Bauer munkásságáról. In HALM Tamás – HURTA Hilda – KOLLER Boglárka szerk.: *Gazdasági, politikai és társadalmi kihívások a 21. században: Ünnepi kötet a 65 éves Halmi Péter tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 67–75.
- PERSSON, Maria – WILHELMSSON, Frederik (2016): EU trade preferences and export diversification. *The World Economy*, Vol. 35. 16–53.
- SACU (2015): *Southern African Customs Union*. www.sacu.int/index.php (A letöltés dátuma: 2017. 02. 24.)
- SADC (2016): *Southern African Development Community, Objectives and Integrations Milestones*. www.sadc.int/about-sadc/ (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- SANDREY, Ron (2005): *Is the Region Ready for a Modern Free Trade Agreement? – A Small Country Perspective*. Virtual proceedings. Tralac Annual Conference, 13–14 October 2005, Cape Town, South Africa.
- SZENT-IVÁNYI Balázs (2013): Az EU nemzetközi fejlesztéspolitikája előtt álló kihívások és válaszok. *Köz-gazdaság*, 8. évf. 1. sz. 227–232.
- TADESSE, Getaw – SHIVELY, Gerald (2009): Food Aid, Food Prices, and Producer Disincentives in Ethiopia. *American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 91, No. 4. 942–955.
- TARRÓSY István – SUHA György (2013): Afrikai felsőoktatási harmonizáció a fejlődés érdekében. *Polgári Szemle*, 9. évf. 1-3. sz.
- TARRÓSY István (2006): A globális világrend és az Észak-Dél kontextus. *Politikatudományi Szemle*, 2–3. sz. 169–188.
- TARRÓSY István (2007): Kenya-Uganda-Tanzánia Kelet-afrikai Föderáció álom vagy valóság?. *Afrika Tanulmányok*, 1. évf. 1. sz. 44–55.

- TARRÓSY István (2011): *Kelet-Afrika a fejlődés útján*. Pécs, Publikon Kiadó.
- Tripartite Corridors (2009): *Corridors and Infrastructure in the COMESA-EAC-SADC Tripartite Area*. <http://tripartitegis.org/> (A letöltés dátuma: 2017. 02. 22.)
- UDVARI Beáta – KIS Katalin (2014): Az Aid for Trade szerepe az ECOWAS belső kereskedelmének ösztönzésében. *Külgazdaság*, 58. évf. 3–4. sz. 77–106.
- UDVARI Beáta – KISS Gábor Dávid – KIS Katalin – PONTET Julianna – HALMOSI Péter (2017): Kuvait mint arab donor segélyezései motivációi. *Külgazdaság*, 61. évf. 3–4. sz. 74–101.
- UDVARI Beáta (2010): Aid for Trade. „Régi-új” fejlesztési eszköz az Európai Unióban. *Európai Tükör*, 15. évf. 6. sz. 28–42.
- UDVARI Beáta (2011): Az Aid for Trade megjelenése az Európai Unió fejlesztési politikájában. *Fordulat*, 4. évf. 16. sz. 96–122.
- UDVARI Beáta (2013): *Az Európai Unió fejlesztéspolitikája: a kereskedelempolitika eredményessége*. Szeged, JATEPress.
- UDVARI Beáta (2014): Realignment in international development cooperation: Role of emerging donors. *Society and Economy*, 36. évf. 3. sz. 77–106.
- United Nation (2017): *Least Developed Countries (LDCs)*. www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html (A letöltés dátuma: 2017. 02. 17.)
- Unctadstat (2017): *UnctadStat* http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- UNECA (2016): *Africa Regional Integration Index 2016*. www.uneca.org/sites/default/files/PublicationFiles/arii-report2016_en_web.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 02. 16.)
- VIJIL, Mariana (2014): Aid for Trade Effectiveness: Complementarities with Economic Integration. *The World Economy*, Vol. 37, No. 4. 555–566.
- WAGNER, Don (2003): Aid and trade – an empirical study. *Journal of the Japanese and International Economies*, Vol. 17. 153–173.
- Worldbank (2016): *New country classifications by income level*. <http://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-2016> (A letöltés dátuma: 2017. 02. 17.)
- WTO (2011): *The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence*. World Trade Report. Geneva, World Trade Organization.
- WTO (2015): *World Trade Organization*. www.wto.org/index.htm (A letöltés dátuma: 2017. 02. 21.)
- WTO (2017): *Regional trade agreements and preferential trade arrangements*. www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_pta_e.htm (A letöltés dátuma: 2017. 02. 10.)

